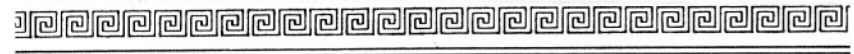

Ampt Epe

Nr. 70 - maart 1985

REDACTIE: R. Paasman, Beekstraat 46, 8162 HB Epe.
Tel.: 05780 - 12048.

Het blad verschijnt 4 keer per jaar en wordt gratis
toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging
"Ampt Epe".

"AMPT EPE"

HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE.

De vereniging stelt zich o.m. tot doel:

- het opwekken en versterken van de belangstelling voor
de geschiedenis van de Gemeente Epe.

Lidmaatschap f 20,-- per jaar.

Bestuur:

Voorzitter : G.S. van Lohuizen,
Ijsseldijk 12,
8194 LD Veessen.
Tel.: 05783 - 245.

Secretaris/
Penningmeester : W. van Putten,
Hoofdstraat 80,
8162 AL Epe.
Tel.: 05780 - 13579

Leden : M.L. Endendijk
W. Terwel
F. Zandstra

Giro: 119.40.15 t.n.v. Penningmeester "Ampt Epe" te
Epe.

I.S.S.N. nr. 0166 - 2023.

Inhoud

KERKGESCHIEDENIS VAN EPE (7) door G.S. van Lohuizen	3
DE KUNSTGESCHIEDENIS VAN DE OENER KERK door H. Logtenberg	10
DE FRANSE LELIE door G.S. van Lohuizen	21
"VOOR HET GEMEENEBEST" door S.W. Verstegen	26
TENKINK, EEN KUIPERSGESLACHT IN EPE door L. van den Bremen	31
DE ZANGSCHOOL VAN PAULUS VASSEUR door R. Paasman	37
DOCTOR A.N. PAASMAN door G.S. van Lohuizen	40

Kerkgeschiedenis van Epe (7)

Cornelis van Kalkenstein 1703 - 1729

Ds. Johannes Coopsen jr. vertrekt na de dood van zijn vader in 1702 naar Nijkerk. Zoals gebruikelijk geeft het moeilijkheden in Epe om een nieuwe predikant te benoemen. Maar op 7 maart 1703 wordt dan toch de beroepingsbrief verzonden aan Cornelis van Kalkenstein, cand.theol.

De brief is ondertekend door: Ds. Joannes de Loo, predikant te Vaassen, die "als naburig predikant deze beroeping bijgewoond hebbe".

Het voorgaande beroep ook bijgewoond en op bevondene pluraliteit van stemmen des E. Kerkenraads, sijnde van deselve seven gevallen op D. van Kalkenstein en een op D. Lubbertus Coopsen (!) heb ik de gedane beroeping geaprobeerd.

Petrus Martinius, pastor te Nunspeet (zoon van Franciscus Martinus).

Absalon Malecoting, pastor te Heerde, alsmede deze beroeping hebbende aangezien.

Johannes Schaart, pastor in Veessen, alsmede deze beroeping hebbende aangezien,

Jan Danielsen olderling

Roelof Arents olderling

Roelof Gerrits olderling

Harmen Willems olderling

Gerrit Hoeve als laatst afgaande olderling

Roelof Everts als diaken

Daniel Warners als diaken

Jan Willemsen Smit als diaken.

C. van Kalkenstein nam het beroep aan en op 17 juni 1703 werd hij als predikant van Epe bevestigd in de Eper kerk.

Met opzet heb ik alle ondertekenaren van de beroepingsbrief genoemd en ook de ene stem op Lubbertus Coopsen. Er schijnt nogal onenigheid geweest te zijn over de beroeping van C. van Kalkenstein. In 1706 (3 jaar later !) kwam de volgende brief van de Classis:

"Over mits de beroepinge der predikanten tot Epe niet altijd geschied is door evenveel Leden des Kerkenraads, somtijds door 4 ouderlingen en 2 diaconen, ook wel door 6 personen als Ouderlingen gerekend en 4 Diaconen (gelijk in het Kerkenboek van Epe kan gezien worden) en over de Beroepinge van Ds. van Kalkenstein groot geschil des aangaand geresen is, menende alle de Ouderlingen mede daartoe gerechtigd te zijn; so oordeeld de Classis, dat, opdat in het toekomende diergelijke onordentelikheden in een beroepinge van een predikant tot Epe mogten worden voortkomen, de beroepinge geschieden sal ten overstaan van twee naastgelegen predikanten, door de tegenwoordige en laas afgegane Leden des Kerkenraads, twee Ouderlingen en twee Diaconen te samen door twaalf personen.

Hermannus Altius
Classis h.t.scriba.

Het beroep was maar door 7 kerkenraadsleden en 1 afgetreden ouderling uitgebracht. De gemeente zal 3 jaar lang wel wat te praten hebben gehad, vooral omdat ook ds. Coopsen er bij betrokken was. De Classis bepaalde dus, dat het bij volgende gelegenheden anders moest, maar ds. van Kalkenstein mocht blijven. Vol goede moed begon hij aan zijn werk: "Aanteekeninge van de kinderen die van de 17 juni 1703 en vervolgens zijn gedoopt", vermoedelijk heeft de koster veel van deze inschrijvingen gedaan, want het is verschillend handschrift. De laatste doop was 27 maart 1729. "Namen der Ledematen, die met het begin mijns Dienste so na voorgaand onderzoek van de voornaamste fundamenten der religie, als van elders met behoorlijke attestatie, tot des Heeren hoogwaardig avondmaal zijn toegelaten.

"anno 1703 den 23 september".

"bijgehouden tot en met 29 februari 1728".

en

"Namen der getrouwden.

"anno 1703 den 14 oktober".

"bijgehouden tot en met 29 februari 1728.

Zoals uit aantekeningen blijkt, is de doopinschrijving niet volledig. Er staan in de marge aantekeningen als "blijkens eigen aanteekeninge is gedoopt...." of "blijkens attestatie is gedoopt...." Er liggen ook briefjes van "gedoopt...." e.d.

Het schrift is vaak niet van ds. van Kalkenstein en de laatste jaren, zeker vanaf 1726 wordt het schrift, ook in de andere registers, steeds slechter.

Naast doop-, trouw- en lidmatenregister is er plaats in dit boek (K 220) voor de Handelingen des Kerkenraads. Keurig worden ieder jaar de namen van de ouderlingen en diaconen ingeschreven en in 1706 de brief van de Classis. Dit is helaas alles wat wij weten over het werk van ds. van Kalkenstein. Ik heb ook geen huwelijk van hem kunnen vinden. Evenmin doop van kinderen van hem. Ik neem maar aan, dat hij ongehuwd is gebleven.

Op 6 oktober 1729 is hij overleden. Het doopregister is bijgehouden tot 27 maart 1729 en de andere registers eindigen al eerder. Zou hij al die tijd ziek geweest zijn? Geen doop van 27 maart tot 6 oktober ! Maar helaas het blijft bij raden.

Ook over zijn opleiding weten we helaas niets. Hij is geboren in Otterloo, Atnh. zoon....

Samuel Heshusius 1730 - 1751

Van hem weten we wat meer dan van zijn voorganger, hoewel ook de handelingen van de kerkeraad in deze periode zeer beperkt zijn en geven deze daardoor misschien een vertekend beeld.

Op 7 februari 1730 werd Samuel Heshusius beroepen door de beroepingsbrief, ondertekend door:

Samuel ab Hoogland pastor te Vaassen,
Petrus Ayers d.h.t. inspecteur tevens scriba van de classis
predikant te Oene

Theodorn Froon pastor tot Heerde

4 ouderlingen : Teunis Vos

Gerrit Hendriks

Aert Reinders

Jan Willemsen

4 diakenen : Jacob Torsius
Jan Gerritsen
Lambert van der Does
Jan Berents

2 afgaande ouderlingen : Jan Lamberts Smit
Der Gerrits van Suik

2 afgaande diaken : Aert Gerrits
Lambert Jans Grave

en W. Lobe, pastor tot Elspeet.

Deze beroepingsbrief voldoet nu eens helemaal aan de voorschriften van de Classis, is dus rechtsgeldig en er zullen geen moeilijkheden door ontstaan.

Samuel Heshusius was predikant in Terwolde, waar hij in 1717 als kandidaat werd bevestigd.

In een nieuw kerkelijk boek (k 202) schrijft Heshusius: "Boek der Aantekeningen van de Handelingen des E. Kerkenraads van Epe",

de namen van der Ledematen, getrouwden en gedoopte kinderen, yder in sijne bijzondere afdeeling.

Anno 1730 den 7 Februari ben ik, Samuel Heshusius van Terwolde tot Epe beroepen en den 23 April door D.E. heer Samuel ab Hoogland, Predikant tot Vaessen, bevestigt met de woorden 1 Tim. 4:16. En heb wegens onpasselijkheid (pas) den volgenden zondag mijn intree-predikatie gedaen met de woorden, 2 Cor.3: 4en 5.

De afdelingen in het boek zijn keurig bijgehouden, veel beter dan bij zijn voorganger:

namen der gedoopten van 20 Maije 1730 t/m 27 December 1750

Namen der Ledematen Anno 1730 op Kersttijd t/m Paeschen 1750

Namen der getrouwden Anno 1730 25 (moet dat niet zijn 23 ?) April t/m 25 September 1750.

Helaas zijn de Handelingen van de E.Kerkenraad weer heel summier bijgehouden. Natuurlijk wel de jaarlijkse opgave van de ouderlingen en diakenen, maar de gang van zaken en verslagen van kerkeraadvergaderingen ontbreken. Behalve een aantal zaken, waarin wij Heshusius leren kennen als een felle zedenmeester.

Het was op het platteland normaal, dat een man "geen

kat in de zak kocht" d.w.z. geen vrouw trouwde, die geen kinderen kon krijgen. Kinderen waren toch belangrijk als hulpkrachten en als een soort levensverzekering. (Daarom waren kinderen een "zegen"!). De "vrijramen" in Staphorst herinneren er nog aan. Niet alzo ds. Heshusius. Hij had (toen al) de stelling, dat men kuis het huwelijk moet ingaan althans de vrouw. O.a. in 1733, 1734 en 1742 waren er voorvallen, die zelfs werden opgetekend in de Handelingen. De brief uit 1734 is waard om in zijn geheel af te drukken:

"Maria Gerrits, na dat se een maand getrouwt was, in de kraem gekomen sijnde en dus gebleken is dat se in haeren zondige wandel zig verstout heeft de H. verbondsteeken te gebruiken, waardoor haer niet alleen grootelijks bezondigt maer ook vele argernisse en onstigtinge in de gemeente verwekt heeft; zo heeft de E. Kerkeraad die zake in den Vreeze des Heeren overwogen hebbende geoordeelt de voorn. van de Tafel des Heeren te suspenderen tot zo lang dat dezelve blijken gegeven had, dat haer de verwekte ergernisse van herten leed was en in haer zulks in de Huisbesoeking (wanneer dezelve in de kraem lag) angezeid 't welke ook met een sterke aendoeninge en betuiging van groot berouw over 't zondig gedrag is aengenomen. Waneer dezelve nu omtrent anderhalf jaer onder censure geseten en volgens rapporten doorstaende bewijzen van boetveerdigheid gegeven had, heeft ze verzocht om wederom tot 't gebruik des H. Avondsmaels toegelaten te mogen worden, tot dien einde voor de E. Kerkeraad verschenen zijnde en haer verzoek met blijken van groot berouw voorstellend, heeft de E. Kerkeraad geen swarigheid gemaakt, de voorn. nadat op 't kragtigste haeren voorgaende zondigen wandel haer was voor oogen gesteld en gerecommendeerd om hoe lange hoe meer door een voorbeeldige levensgedrag de gegeven ergernisse te verbeteren en van de censure te ontheffen en tot 't gebruik des H. Avondmaels toe te laten, waertoe haer de kragtigste medewerking van des Heeren Geest is toegewenschd."

Hoe goedertierend en liefdevol om na 1½ jaar deze getrouwde vrouw onder "censure" te hebben gehad en

daardoor met de vinger nagewezen, zichtbaar voor de hele gemeenschap, nu weer tot het H. Avondmaal toe te laten. De diaken "die zijn meijd beswangerd sou hebben" kwam er beter af!

En zijn collega Samuel ab Hoogland sr. in Vaasen was verdraagzamer en meer een pastor.

Ds. van der Zee beschrijft hoe ab Hoogland herhaaldelijk huwelijken sloot tussen gereformeerden en rooms-katholieken.

maar ook : "1714, 14 juli, Antony ten Busch j.m. tot Vaessen en Arnolda Florentina Santinck j.d. van Bredevoorde op Vaessensche Kermis 2 mael afgeroepen. En op het bedde, omdat se in de kraem leijde en sieck was, in 't bijzijn van de Leden de Kerkenraets getrouwt!"

Hoe ds. Heshusius tegenover de onechte kinderen stond, is mij nog niet duidelijk, maar hij heeft er zeker vijf gedoopt. (Dat het eerste kind tussen de trouwdatum en

9 maand komt, zoals dokter Loeff zei, bleek mij bij stamboomonderzoek bij een vooraanstaande boer:

1e. getrouwd 11 maart 1820 1 kind 4 juni 1820

2e. getrouwd 7 juli 1821 1e kind 2e vrouw 31 januari 1822

3e. getrouwd 19 april 1828 1e kind 3e vrouw 20 oktober 1824

gelukkig dat ds. Heshusius dit niet heeft meegemaakt).

Helaas heeft hij, behalve als fatsoensrakker, weinig nagelaten, om een duidelijk beeld van hem te krijgen ds. Samuel Heshusius overleed in de nacht van 1 op 2 januari 1751.

Over de familie Samuel Heshusius heb ik het volgende gevonden:

Samuel Heshusius geboren 30 oktober 1691
overleden Epe 2 januari 1751

gehuwd met
Johanna Knaap.

kinderen:

1. Wilhelmus, als proponent beroepen in Oene. Was

predikant in Oene 1744-1750 In september 1750 vertrokken naar Renkum. Zijn zoon Samuel Nicolaas is geprom. theol. in Hardewijk 28 september 1771.

2. Gerharda Maria, gehuwd 5 augustus 1772 met Hendrik Brouwer, hij was logementshouder, bierbrouwer en lid van het Ambtsbestuur 1802 tot zijn overlijden in 1806. Hij woonde "op 't Dorp", nu Markt 4.

3. Anna Christina, gehuwd op 28 oktober 1751 met Frederik Casimir de Variencour, Sous-Lieutenant in 't regiment van de Gen. Major de La Rivière. De Variencour kwam als weduwnaar uit Heerde zij woonden - nu - Markt 2.

4. Johannis, Zoon geboren 4 februari 1753 Samuel Heshusius ingekomen Paeschen 1755 met attestatie van Maastricht. Vertrokken naar Abbenbroek.

5. Amelia 1752 met attestatie naar Deventer.

6. Hermannes 1752 met attestatie van Vorigten.

7. Samuel gedoopt 21 januari 1731. Predikant te Abbenbroek en Putten. Zijn dochter Johanna Maria was getrouwd met gepensioneerd generaal Tieleman (Witte-man) Ernst Hoiijk van Papendrecht.

8. Michiel, gedoopt 21 januari 1731

G.S. van Lohuizen.

Literatuur:

E.J. Feenstra	De papierwatermolens op de N.W. Veluwe 1981
W.M.C. Regt	Naamlijst der Predikanten
Mr. O. Schutte	Het album Prometorum van de Academie te Harderwijk. Gelre-Werken 36 1980
G. van der Zee	Kerkgeschiedenis van Vaassen 1934
Kerkelijk Archief Epe	K 220 1695 - 1729
	K 202 1730 - 1773.

De kunstgeschiedenis van de Oener kerk

De rouwborden.

De rouwborden hangen in de consistoriekamer van de Kerk. Het zijn borden ter nagedachtenis aan de adellijke kloosterlingen.

Rouwborden of wapenborden hingen in vroeger eeuwen in bijna alle kerken. Deze borden waren versierd met bepaalde wapens, waaruit men kon afleiden tot welke adellijke familie (geslacht) iemand behoorde.

Soms stonden op deze rouwborden de namen en de overlijdensdata er onder. Vaak werden ook veel versieringen aangebracht op de rouwkassen, zoals ze ook wel genoemd worden.

Voor het ophangen moest aan de Kerk een vrij groot recht betaald worden. Ook voor het onderhoud, etc. moest jaarlijks geld gestort worden. Hoe meer bewijzen van adellijkheid er op kwamen, hoe meer men moest betalen. Gedurende de Franse Revolutie (het tijdperk van: "Geen God, geen koning") 1789 - 1795, moesten overal de rouwborden uit de kerken worden verwijderd. Zo ook in Oene. In 1881 heeft Dr. Hengel ze weer teruggegeven aan de Kerk. Daarna hebben ze tot voor 1911 in de Kerk gehangen.

Het grootste rouwbord is ter nagedachtenis aan Gerrit ten Holte, schout van Epe. Deze Gerrit ten Holte is ook een poos de huurder geweest van het brouwhuis van het klooster. Onder de bepaling, dat hij het brouwhuis moest opknappen, heeft hij dit huis gehuurd. Hij heeft van dit brouwhuis een prachtige woning gemaakt. Dit sierlijke huis werd later in Oene "Het Klooster" genoemd.

Gezien deze gegevens is het dus niet zo verwonderlijk, dat we zijn rouwbord ook in de consistoriekamer aantreffen.

Op dit rouwbord treffen we enkele noemenswaardige tekens aan:

lelie.

Gelderse roos

(samen met de lelie een veel gebruikt wapenfiguur)

kroon met parels
(hierover zo meer).

Zelfs treffen we op dit rouwbord de overlijdensdatum van Gerrit ten Holte aan: 14 oktober 1664.

Het (kleinere) bord met de uitgesneden figuren behoort ook tot de geslachten van de Ten Holtes. Hoogstwaarschijnlijk is dit het oudste rouwbord.

Gelderse roos

Lelie

De vogel is een meerkol. (dialect voor een Vlaamse gaai). Ook werd deze vogel wel een Markolf genoemd. De markolf was het teken van de familie Markolff.

Waarschijnlijk was deze Ten Holte getrouwd met Josina Markolff.

De vijf andere rouwborden dragen allemaal een familie-wapen op een zwarte achtergrond.

Al deze vijf borden hebben

- een familiewapen, dat in een ruit staat;
- een krans rondom de ruit;
- kroon met parels.

Deze kronen met parels vertellen ons, dat we met adellijke kloosterlingen hebben te doen.

Kroon:

- Bijbels gezien, teken van Koninklijke waardigheid.
(2 Samuël 12:30 En hij nam de kroon haars konings van zijn hoofd af, welker gewigt was een talent gouds, met edelgesteente, en zij werd op Davids hoofd gezet.)
- waardigheidsteken voor vorsten en edelen (dus een teken van adellijkheid.)

Bovenop de band van de kroon treffen we een aantal parels aan. Het aantal parels bovenop de kroon vertelt hoe belangrijk iemand was. Hoe meer parels, hoe belangrijker de persoon was. De kloosterlingen tellen er 11; het rouwbord van Gerrit ter Holte telt er 17.

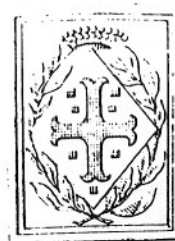
Die parels bovenop de kroon mogen ook vervangen worden door bloemen. In de kerk treffen we op de gewelven ook een aantal kronen aan. Bovenop die kronen zitten geen parels, maar bloemen, hoogstwaarschijnlijk lelies.

De kronen in de kerk geven aan, dat er mensen van adel (kroon) in de Kerk kwamen en die mensen van adel behoorden tot de Franciscaner Orde. (Ielie).

Naast de familiewapens staan er op de rouwborden ook een aantal tekens die veel weg hebben van tekens die we bij de Franciscanen aantreffen.

Rouwborden in de kerk te Oene

Deze zeer fraaie rouwborden van overleden zusters uit het klooster Nazareth hangen nu in de consistoriekamer van de Oener kerk.

Het Wapen van Jonkvrouw

Toe Boecop.

Geslacht onbekend.

Onbekend geslacht.

Wolfsangel.

(Was bij de Nazi's het strijdteken van de S.S.)

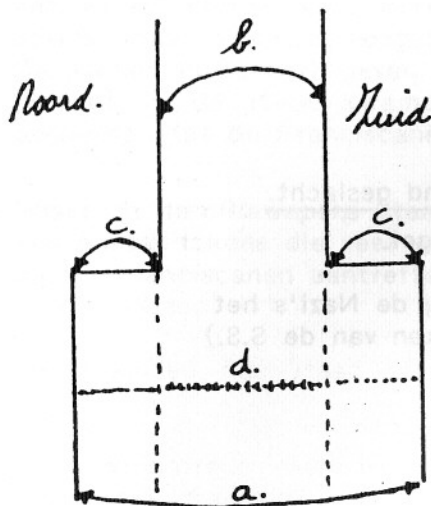

Het Wapen van het
Utrechtse geslacht
Van Coddenoort.

De voorstelling is een
hazewindhond. Als de
kleuren van de hazewind-
hond en de achtergrond
anders waren, zou het een
rouwbord van het geslacht
Cloeck of Van Roderlo kunnen
geweest zijn (beide Graafschapse
geslachten)

De torenkapel.

Waar is die geweest?

Dit is een eenvoudige
tekening van hoe de
Kerk + toren er van
het prille begin af
hebben uitgezien.

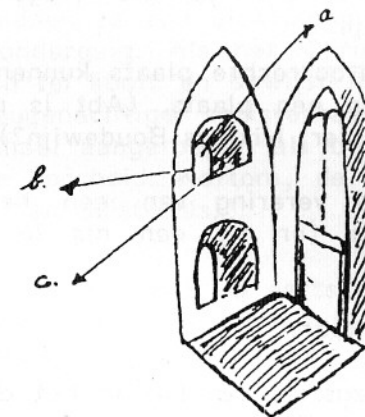
De totale breedte (a)
geeft aan hoe breed
het enige schip (nu
middenschip) was.

De breedte van de
toren wordt door b
aangegeven.

De toren staat eigenlijk nog in het middenschip; inge-
bouwde toren. Maar de toren is minder breed dan het
middenschip. Daar tussen zit nog een ruimte (c).

Al deze ruimten heeft men vroeger niet onbenut gelaten
men heeft er nevenruimten (een soort bij-ruimten) van
gemaakt. Zowel aan de Noord- als Zuidzijde zijn er twee
nevenruimten. Eén boven (bovennevenruimte) en één onder
(benedennevenruimte).

Als men in de toren staat, zien de zuidelijke neven-
ruimten er zo uit:

Wat de bovennevenruimten betreft:

- beide bovennevenruimten hebben aan de zijde van de
vroegere buitenmuren een dichtgemetseld cirkelvormig
raam (zie B:a). (Deze dichtgemetselde ramen zitten op
dezelfde hoogte als de half dichtgemetselde ramen in het
middenschip. Deze ramen zijn later dichtgemetseld
vanwege de aanbouw van de zijbeuken).
- beide bovennevenruimten hebben aan de oostkant een
doorgang naar het middenschip. (zie B:b)
- de zuidelijke bovennevenruimte heeft aan de westkant
een nis. (zie B:c)

Waarschijnlijk zijn de beide bovennevenruimten vroeger
d.m.v. een vloer met elkaar verbonden geweest. (zie A:d)

Zo vormden de bovenevenruimten met torenmiddenruimte één geheel, dat overwelfd werd met een gewelf. Door deze vloer kreeg je een boven- en benedenverdieping. Over deze bovenverdieping gaan we het nu verder hebben. Alle schrijvers zijn het met elkaar eens, dat deze bovenverdieping als een kapel dienst deed.

Maar door wie werd deze kapel dan gebruikt?
Voor wie was die kapel bestemd?

Volgens Dr. Glazema (Kerk en toren te Oene-Veluwe-, Dr. Glazema, 1949) zijn op die vragen verschillende antwoorden mogelijk.

1. Het zou een bevoorrechte plaats kunnen zijn van een abt of de heer van een plaats. (Abt is mogelijk, want Oene had een klooster; Niklaas Boudewijn?).

2. Kapel voor de verering van een heilige, of van bepaalde reliquieën (er zit een nis in de Zuidelijke bovenevenruimte).

3. Plaats voor het koor.

4. Plaats voor de zusters van het in het dorp gevestigde nonnenklooster Nazareth.

De heer J.J.F.W. van Agt (In: Gereduceerde westwerken in het oude Friesland - J.J.F.W. van Agt, 1951) zegt, dat de bovenverdieping een kapel was voor de verering van een heilige. En hij weet ook wel wie! Hij heeft daar een hele verklaring voor.

N.B.

Deze zelfde schrijver verklaart ook waarom de Kerk in Oene zoveel lijkt op kerken in Friesland (voor wat de ingebouwde toren betreft).

Oene lag vlakbij de IJssel (een druk bevaarde waterweg) en Deventer. Deventer was vroeger een stapelplaats van tufsteen. Deze steen werd via Rijn en IJssel naar Deventer gebracht. Vanaf Deventer haalden de Friezen zelf het tufsteen op voor o.a. de bouw van hun kerken.

Waarom zouden de Friezen dan geen aanwijzingen hebben gegeven aan de bouwers van de Kerk in Oene!

Bij deze verklaring worden volksgeloof en Christendom er bij gehaald.

In de middeleeuwen was het westwerk (ingebouwde toren aan de westzijde van de kerk; klopt, want de toren van de Kerk van Oene staat aan de westzijde van de Kerk) het grote bolwerk, dat de Kerk beschermde tegen de machten van de duisternis.

Want volgens het volksgeloof huisden de boze machten in de lucht en hadden ze een uitwijkplaats in het Westen, waar de zon onderging. Als het Christendom in latere eeuwen meer in tel komt en bewijst meer waard te zijn dan al die leugenachtige volksverhaaltjes - wordt de aartsengel Michaël aangeroepen als de beschermer in de strijd tegen de boosheid. Kortom, de strijd tussen goed en kwaad, licht en duisternis.

N.B.

Het is niet zo vreemd, dat de aartsengel Michaël wordt aangeroepen, want die staat zelf als overwinnaar van de duivel in de Bijbel. (Openbaring 12: vers 7 tot en met 12)

De strijd van Michaël met den draak.

7. En er werd krijg in den hemel: Michaël en zijn engelen krijgden tegen den draak, en de draak krijgde ook en zijn engelen.

8. En zij hebben niet vermocht, en hun plaats niet meer gevonden in den hemel.

Dan. 2:35

9. En de grote draak is geworpen, namelijk de oude slang, welke genaamd wordt duivel en satanus, die de gehele wereld verleidt, hij is, zeg ik, geworpen op de aarde; en zijn engelen zijn met hem geworpen.

Luk. 10:18 Openb. 20:2.

10. En ik hoorde een grote stem, zeggende in den hemel: Nu is de zaligheid, en de kracht, en het koninkrijk geworden onzes Gods; en de macht van Zijn Christus; want de verklager onzer broederen, die hen verklaagde voor onzen God dag en nacht is nedergeworpen.

11. En zij hebben hem overwonnen door het bloed des Lams, en door het woord hunner getuigenis, en zij hebben hun leven niet liefgehad tot den dood toe.

12. Hierom bedrijft vreugde, gij hemelen, en gij, die daarin woont! Wee dengenen, die de aarde en de zee bewonen, want de duivel is tot u afgekomen, en heeft groten toorn, wetende, dat hij een kleinen tijd heeft. Ps. 96:11. Jes. 49:13. Openb. 8:13.

Deze beschermers werden vereerd op hooggelegen plaatsen, wat ook weer in overeenstemming was met het oude volksgeloof, want men vereerde vroeger hun heidense godheden op hooggelegen plaatsen.

De torenkapellen waren dus geschikte plaatsen om aan Michaël te wijden.

Daar de kapel in Oene uitzag op de kerkruimte (i.v.m. een eventuele te houden dienst) en er een nis in de Zuidelijke bovenruimte zit, is het voor deze tweede schrijver zeer aannemelijk om het een Michaëlskapel te noemen. Volgens hem was de plaats als zangertribune (koor) te klein. Als (ere)plaats voor nonnen of adellijke heer kon het, volgens hem, ook niet worden gebruikt.

De Torenklok

In de toren hangt een grote lui-, tevens slagklok.

Haar middellijn is 1,12 m., haar hoogte met de kroon 1,07 m.

De klok is in 1661 gegoten. Door wie en waar kunnen we van de klok zelf aflezen.

Op de bovenrand staan n.l. twee opschriften.

De eerste luidt:

Garhart Schymmel en Roelef Henrycks hebben mij gegoeten tot Tubbergen Anno Domyni 1661.

Het tweede opschrift is een (toepasselijk) psalmvers uit de Bijbel:

"Loofd den Heere uyt de Hemelen looft Hem in de hoogste plaatsen Psalm 148 v. I".

Verder vinden we in de klok (in het lijf) nog een schildje met een recht opstaand kruis. Tegenover dit schildje staat de naam van een predikant uit Tubbergen.

Boven, onder en ter zijde van de randen waarop de opschriften, teksten, etc. staan, zijn allemaal engelenkopjes aangebracht.

Vroeger werd de klok altijd met de hand bediend (m.b.v. een touw). Tegenwoordig gebeurt dat allemaal elektrisch.

(Toevoeging: uit het Noord Veluws Dagblad van 8 april 1972).

Een geheel eigen geschiedenis heeft de toren bij de Ned. Herv. Kerk te Oene. Het vormt het oudste deel van de kerk, die stamt uit de 12e eeuw. In 1800 werd de tufstenen toren zo bouwvallig, dat vernieuwing of vervanging niet langer uit kon blijven. De toenmalige kerkvoogden moesten echter erg zuinig met de financiën omspringen, zodat voor het herstel van de toren bij verschillende bedrijven prijsopgave werd opgevraagd. Men raamde de kosten van reparatie op f 370,-- (!), een geheel nieuwe toren zou f 1000,-- méér kosten. Geen moeilijke keuze voor de kerkvoogden! De kerk bezat zelf nog enig hout, dat bij de reparatie gebruikt kon worden en dat drukte de kosten.

De laatste restauratie aan de kerk was die van de torenklok. Deze werd in 1661 gegoten door Gerhard Schimmel en Roelof Hendricks, woog 900 kilo en had een doorsnede van 1116 mm. In de oorlog (1943) namen de

Duitsers de klok mee, om die om te smelten. Gelukkig kwam het niet zo ver; na de bevrijding in 1945 werd de Oener klok per auto thuisbezorgd. De "ontvoering" had de klok echter geen goed gedaan. Een tiental centimeters boven de onderrand liep een scheur die steeds groter werd door het luiden en in 1970 tot op 30 cm. rondom de gehele bel liep. Luiden werd toen verboden, want het zou kunnen gebeuren, dat de gehele rand naar beneden zou komen.

Monumentenzorg sprong bij en met subsidie van Provincie en Gemeente werd de scheur gerepareerd bij de firma Eijsbouts te Asten. Kerstmis 1970 werd de klok weer geluid voor een dubbel-blijde boodschap.

Al eens eerder (ongeveer 50 jaar geleden) was de klepel naar beneden gevallen; deze hing toen in leer, dat op een goed moment versleten was. IJzer leek minder gevaarlijk, maar de goede klank was daardoor verdwenen. Moderne technieken gaven daarin uitkomst: de klepel hangt thans in nylon en de klok klinkt weer best.

Tot zover het Noord Veluws Dagblad van 8 april 1972.

Tenslotte:

Voor de Kerkgeschiedenis van de 21e eeuw van de Kerk van Oene kan men de drie boeken van Ds. Doornenbal er op naslaan.

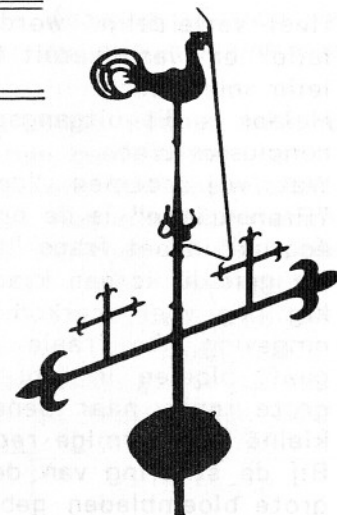
(Predikant te Oene van 1946 - 1973) n.l.

Overpeinzingen van een pelgrim.

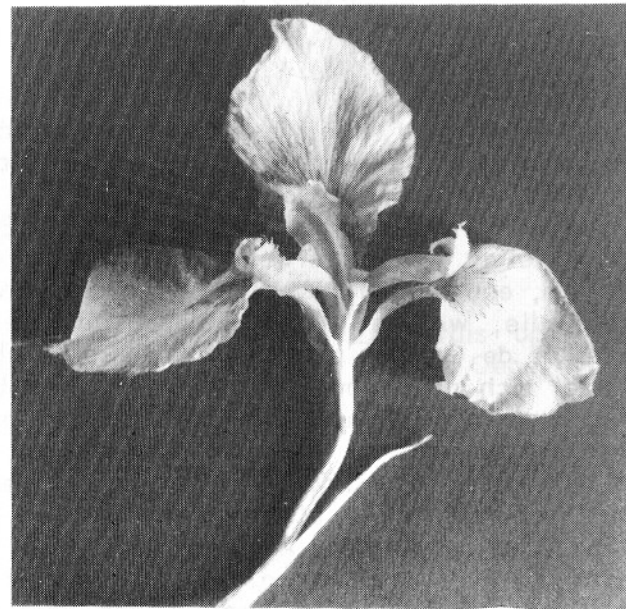
Ds. Doornenbal op reis.

Gedachtenis tot zegening. (Jac. Overeem).

De Franse lelie

In "Ampt Epe" no. 69 staat een artikel over de kunstgeschiedenis van de Oener kerk van H. Logtenberg. (blz. 11 e.v.) Dit artikel gaat bijna helemaal over de lelie.

de gele lis (*Iris pseudoácorus*)
of fleur de lys.

Heel verleidelijk wordt in de bijbel gezocht naar "de lelie" om van daaruit te verklaren, waarom in de kerk de lelie voorkomt.

Helaas is dit uitgangspunt niet juist en daardoor ook de conclusies niet.

Wat wij noemen "de lelie", het "leliekruis" of de "Franse lelie" is de ons zo bekende gele lis (*Iris pseudo-ácorus*) in het frans "fleur de lys".

De gele lis is een krachtige hoge moerasplant, die gelukkig nog veel voorkomt in sloten en watertjes in deze omgeving. De fraaie gele bloemen, waar het hier om gaat, bloeien in juni-juli en bestaan uit drie buitenste grote ronde naar beneden gebogen bloembladen en drie kleine lepelvormige rechtopstaande bloembaden binnenin. Bij de stilering van deze bloem worden meestal de drie grote bloembladen gebruikt. De drie kleine worden weggelaten.

Oosthoek's encyclopedie :

"Lelie, als wapenfiguur een gestileerd, vervormd ornament afgeleid van de lelie of lis, mogelijk van oosterse afkomst, bekend sinds de 12e eeuw".

De grote Winkler Prins encyclopedie:

Bij "Franse lelie" wordt verwezen naar fleur de lys. "Fleur de lys, een versieringsmotief in de vorm van een gestileerde lelie, wellicht naar analogie van de Egyptische lotus of de Griekse palmet. De "Lelie" bestaat uit een vertikaal zich naar boven verbredend middenblad en twee naar opzij omkrullende bladeren, soms met twee meeldraden er tussen".

Reeds in 1179 gaf koning Lodewijk VII een ordonatie uit, betrekking hebbende op de plechtigheden bij de kroning van zijn zoon. Op de gewaden komt de lelie, een lelie in de hand en een lelie in de kroon. Daarna zien we in het wapen van Lodewijk VIII tot Karel V een veld bezaaid met lelies. Karel V maakt zijn wapen met drie Franse lelies.

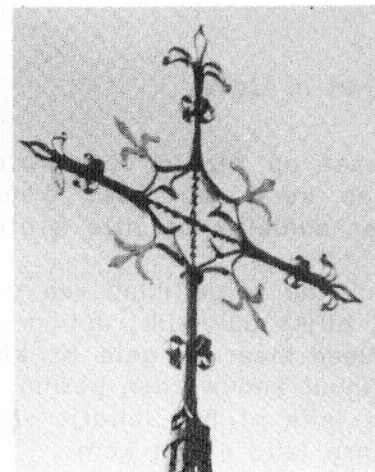
Vanuit Frankrijk komt de lelie (daarom Franse lelie) naar het noorden en wordt daar op alle mogelijke wijze gebruikt.

In Amersvoort en omgeving wordt de Franse lelie door verschillende families in hun wapen gebruikt.

Ook op enkele rouwborden in de kerk in Oene vinden wij de Franse lelie in het wapen van een overleden adellijke vrouw, die in het klooster Nazareth woonde. Dit klooster - van de derde Franciscaner Orde - was niet een streng nonnenklooster, maar een klooster waar adellijke en welgestelde vrouwen (ongetrouwd of weduwe) zich inkochten om voor hun oude dag verzorgd te zijn. Van daar dat er veel rouwborden in de Oener kerk zijn van adellijke vrouwen.

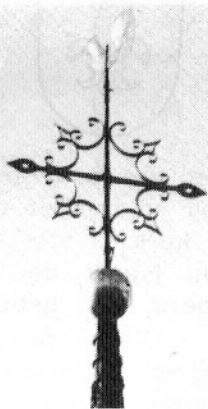
Ook in versieringen zien we de Franse lelie veel gebruikt worden. Dit is duidelijk en minder duidelijk te zien in de fresco's in de Oener kerk, Deze fresco's zullen uit de 15e of 16e eeuw zijn. Naast de lelie zijn ook andere figuren, bloemen, slingers, enz. gebruikt.

Leliekruis op het koor van de kerk in Oene.

Heel duidelijk komt de Franse lelie tot uiting in de kruisen op de kerk in Oene en Epe. Boven dit artikel staat het kruis van de toren in Epe, waar duidelijk de lis tot uiting komt, zowel in het grote kruis als in de twee kleine kruisjes.

Ook in Oene is aan de kruisen op koor en toren duidelijk de vorm van de lis te zien. Het kruis op het koor in Oene is een echt "leliekruis" met als versiering tussen de vier armen nog eens een kruis van Franse lelies. Ook aan het kruis op de toren in Oene zijn de Franse lelies te vinden nl. tussen de vier armen van het kruis, anders gevormd dan op het koor, maar duidelijk de drie grote bloembladen van de lis.

Het kruis op de toren in Oene.

In "Epe en Oene 800 jaar" staat op blz. 6 een grote foto van het "leliekruis" op de kerk van Epe. Weer anders gevormd, maar toch weer duidelijk de drie grote bloembladen van de lis.

Uit deze beschrijving en vooral uit de vergelijking van de "Franse lelie" met de gele lis, blijkt duidelijk, dat met de Franse lelie (fleur de lys) alleen maar de gele lis als voorbeeld van deze gestileerde figuur kan worden gezien. Het is ook onmogelijk de witte lelie of het lelietje van dalen zo te stileren, dat de Franse lelie er uit komt.

13e eeuw

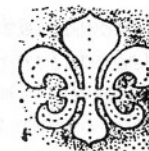
15e eeuw

renaissance

Lod. XVI

Lod. XVI

uit C. Pama, Heraldiek 1958

G.S. van Lohuizen.

Oosthoeks encyclopedie
de groten Winkler Prins encyclopedie
drs. J.A. de Boo Heraldiek
C. Palma Heraldiek
E. Heimans e.a. Flora van Nederland
Vroege Vogelsblad no. 3

N.B.

Naar aanleiding van het artikel van de heer H. Bultman over de ex-lantaarnopsteker van Epe in "Ampt Epe", nr. 69. blz. 20, merkt de heer Van Lohuizen op, dat de 2 lantaarns niet op gas brandden, maar elektrisch. Hooiberg leverde elektriciteit, geen gas.

In aansluiting op zijn artikel "Oproer in Epe" in ons Mededelingenblad nr. 68 van sept. 1984, publiceert de heer S. Verstegen nu een uitvoeriger beschouwing over dit onderwerp onder de volgende titel:

"Voor het Gemeenebest"

Het pachtersoproer in het schoutambt Epe in 1748 (uitvoeriger beschouwd)

De belastingoproeren op de Veluwe in het midden van de 18e eeuw leidden bijna tot een grondige herziening van het belastingstelsel aldaar 1), maar zijn nog maar terloops aan een onderzoek onderworpen. Zo wijdde Wertheim-Gijse Weenink in haar studie over de "democratische beweging" in Gelderland slechts enkele regels aan het oproer in Epe. Zij volstond met de mededeling dat de boeren weigerden belasting op het gemaal te betalen en dat er soldaten nodig waren om dit lijdelijke verzet te breken. 2).

Het is tijdens dit oproer weliswaar niet tot een gewelddadige uitbarsting gekomen, maar een wat uitvoeriger verslag van de gebeurtenissen is mogelijk een interessante aanvulling op haar onderwerp.

De advocaat-fiscaal van de Veluwe, Mr. Otters, kreeg op 20 augustus 1748 opdracht van de Staten van het kwartier van Veluwe onderzoek in te stellen naar de "tumulten en feitelijkheden in het ampt van Epe gepleeght". Daartoe vertrok hij op 2 september naar Epe alwaar hij zijn intrek nam bij de schout om verhoren af te nemen. 3).

Uit zijn verslag blijkt dat het initiatief voor het oproer was uitgegaan van de Vaassense buurschap in het zuiden van het ampt. Op 15 augustus liet de boerrichter aldaar, Elbert Teunissen, volgens ritueel gebruik de knuppel om te boerrichten rondgaan waaraan een briefje was bevestigd met het opschrift "Voor het Gemeenebest". Op deze manier werden alle geërfden in het dorp opgeroepen zich

te verzamelen bij het kerkhof om de buurschapsvergadering bij te wonen.

Getuigen vertelden Mr. Otters dat de boerrichter de reparatie van een brug over één van de vele Vaassense molenbeken als aanleiding had gebruikt om de geërfdén bijeen te roepen, en vervolgens samen met een handlanger, Jan ten Hove alias "de Kroese wever" de belastingpacht ter sprake had gebracht. Al gauw bleek dat iedereen van de belastingpachters afwilde. In principe wilde men best betalen, maar niet aan de pachters. Daarop werd "afgeboert" (besloten) dat de geërfdén de pachters niet zouden erkennen. De korenmolenaar op de Cannenburgermolen zou voortaan malen "zonder schijn of billet", d.w.z. zonder daarvan afgifte te doen aan de pachter. Tevens besloten de geërfdén om de molenaar te beschermen tegen vervolging door de schout of de onderschouten. Om zijn woorden kracht bij te zetten had de boerrichter "zich gewapent met een stok onder met ijsere pinnen". Op deze wijze wilde de buurschap de belastinginning op het gemaal, één van de vijf specieën, verhinderen.

Daarna werd besloten acht gecommitteerden te benoemen, uit ieder rot van het dorp twee, die naar de buurschappen elders in het ampt zouden gaan "om over het gemeenebest te samen te handelen of te overleggen". Uit de meeste buurschappen kwamen daarna gecommitteerden bijeen in een herberg in Epe, die de besluiten van de Vaassense buurschap overnamen. Alleen de boerrichter van Oene weigerde aanvankelijk zijn medewerking. Gerardus van Laar, een schoolmeester uit Emst, stuurde hem daarom vanuit de herberg de volgende vermaning;

"Monsieur en vriend Jacobus van Pikerén boerrichter van Oene. UE laat myts desen bekend maken als dat de gedeputeerden van Vaessen Emst en Westendorp en Epe bij den Brouwer Hendrik Lubberts sitten wagten, verwonden over UE gedaen is over't beste welstand van ons Ampt, versoeke op het spoedigst over te comen om raport uit te brengen".

De boerrichter wilde echter wachten tot zijn geërfden het initiatief namen om de buurschap bijeen te roepen. Tijdens een vergadering op 20 augustus bleek er in zijn dorp inderdaad weerstand tegen de actie van de geërfden in Vaassen te bestaan. Sommigen hadden zo hun twijfels en één van de geërfden riep "dat hij tegens zijn overigheid niet wilde opstaan, al sloegen se hem dood". In Oene was de buurschap verdeeld, maar in de rest van Epe werd de inning van de belasting op het gemaal door de geërfden onmogelijk gemaakt.

De schout was al snel in actie gekomen. Op 15 augustus werd Torck, de landdrost van de Veluwe verwittigd. Op 16 augustus schreef de schout wat angstig dat het volk "aan de gang" was geraakt en "nog meerder aan de gang zou raken". Hij vreesde dat "de (belasting) pachters en de hare met mij daer door groten overlast en schade soude kunnen te beurt vallen". Hij vroeg daarom of de Staten "tot securiteit voor alle insultes en geweld" snel troepen wilden sturen, een commando van minstens 25 man naar zowel Epe als Vaassen. "En dat aan den commanderende officier in cas van tumult off geweld een ordre wierd gegeven waer na sig te reguleren".

Op 17 of 18 augustus was er al een commando uit Hattem gearriveerd dat later nog versterking zou krijgen uit Elburg en Wageningen. De schout vermoedde dat de inkwartiering van al deze soldaten wel op verzet van de locale bevolking zou stuiten en vroeg daarom toesteming "in cas van verwijgering der ingesetene, dat sij met stercke hand daer in trecken". Een herbergier maakte inderdaad problemen. Hij zei dat de mensen geen soldaten in huis wensten "en soo de militie daer tegen in oppositie komt, soo sal het haer slecht vergaen want de boeren hebben soowel geweer als sij". Anderen eisten "dat den scholt, ontfanger en Domine, ook soldaten soudene neemen, dat die se beter de kost konden geven als de gemeene man".

De troepen zijn vermoedelijk maar kort gebleven. Op 18 augustus al was de schout tot de conclusie gekomen dat de soldaten wel weer weg konden gaan "'t is hier verder tot nog toe stil en geen andere beweging verneeme ik

hier niet, Soo het hier bij blijft was 'er geen militie nae mijn gedachten nodig". Hij suste de bevolking door er op te wijzen dat de soldaten slechts voor één nacht onderdak moesten hebben.

Het oproer liep, waarschijnlijk door de forse en snelle ingreep van de Staten, met een sisser af. Er schijnt niet te zijn gevochten. Dit doortastende optreden was mogelijk ingegeven door de angst voor een herhaling van de gebeurtenissen tijdens de Plooierijen. Toen werd immers het Veluwse platteland volkomen onbestuurbaar door de conflicten tussen Oude en Nieuwe Plooi? Gezien alle politieke onrust rond het aan de macht komen van Willem IV heeft de drost van Veluwe kennelijk het zekere voor het onzekere genomen.

Wie waren de geërfden en wat wilden zij bereiken

De schout sprak weliswaar over "het volk", maar eigenlijk ging het om de meest vooraanstaande inwoners van het Schoutambt. De advocaat-fiscaal noteerde nauwkeurig de namen van al diegenen die een belangrijke rol in het oproer hadden gespeeld. Omdat er in deze tijd ook een nieuw belastingkohier is gemaakt ⁴⁾ is van de meesten van hen het beroep te achterhalen. We vinden onder hen niet alleen boeren, maar ook de goedgeschoolde papiermakers, herbergiers, een schoolmeester, molenaars en een kerkmeester. Opvallend is vooral het relatief grote aantal "capitalisten" dat aan het oproer deelnam, mensen met een vermogen van meer dan f 2.000,--. Een opruiend geschrift dat de ronde deed onder de geërfden was volgens de schout ook niet geschreven door "een gemeene huysman off boer, maer door ymant die meer kennis heeft dan een ordinaire boer".

Of de hoogte van de belastingen voor de geërfden de reden was om in het verzet te komen valt te betwijfelen. Inderdaad was er de afgelopen tijd veel te doen geweest over het verhogen van vermogensbelasting zoals het haardstedegeld en de verponding, maar deze verhogingen waren vóór dat de goed georganiseerde actie in Epe van

start ging al weer ingetrokken. Onrechtmatige verrijking van de belastingpachters ligt meer voor de hand als verklaring, men wilde immers in principe wel betalen? Van de stadhouder verwachtte men meer. Elbert Teunissen, de boerrichter uit Vaassen, had de geërfden "voorgesteld en geseyd off sy het met de prins of met de pachters hielden, waer op geroepen wierd wij houden het met de prins". Toch werden de pachters niet gemolesteerd.

De schout hield rekening met de mogelijkheid dat de geërfden zelf de belastingen wilden innen: "Wat die gecommiteerden nu voor last (opdracht) gehad hebben, off sij de pacht van de pachters overnemen wilden, met communicatie van de andere dorpen en gilden van het ampt, off wat sij anders wilden voorstellen weet ik niet en kan ik tot nog toe niet ontdekken".

Deze uitspraak wordt duidelijker tegen de achtergrond van wat er op het Veluwse platteland gebeurde ten tijde van de Plooiërijen. Toen eisten de plattelandbewoners dat geërfden, net als in de Graafschap, bij de belastinginning zouden worden betrokken. De jonkers hadden de belastinginning in de 16e en de 17e eeuw geësurpeerd en aan die situatie moest een einde worden gemaakt 5).

Zo gezien was het pachtersoproer in Epe niet alleen een uiting van ongenoegen over het systeem van de belastingpacht, maar wellicht een poging van de gegoede plattelandsbevolking in het schoutambt om zijn bestuurlijke invloed te vergroten.

S.W. Verstegen

Noten

1. H.K. Roessingh, Het Veluwse inwonertal, in: A.A.G. Bijdragen, deel II, 1964, blz. 83.

2. A.H. Wertheim-Gijze Weenink, Gelderland van 1672 1795, in: J.J. Poelhekke e.a. Geschiedenis van Gelderland, deel II, Zutphen 1975, blz. 288.

3. Rijksarchief in Gelderland, Archief Staten van Veluwe, inv. nr. 171a.

4. Idem, inv. nr. 302.

5. S.P. Haak, De Plooiërijen, in het bijzonder in het kwartier van Veluwe, in: Bijdr. en Meded. Gelre, deel XI (1908), blz. 115.

Tenkink, een kuipersgeslacht in Epe

Om verschillende redenen heb ik het artikel in no. 69 van "Ampt Epe" over Gerrit Tenkink, ex-lantaarnopsteker, met veel interesse gelezen. In de eerste plaats omdat ik van mijn moederszijde afstam van de Tenkinks, in de tweede plaats omdat mijn grootvader, Van den Bremen, nachtwacht was in Epe en tenslotte omdat ik in de dertiger jaren samen met Gerrit Tenkink bij de Coöperatieve Aan- en Verkoopvereniging heb gewerkt.

Over de Tenkinks als kuiper het volgende:

In de familie Tenkink is het kuipersvak enkele generaties achtereen uitgeoefend. De oudst bekende kuiper is Bernardus Reinier Tenkink, gedoopt 13-12-1761 te Diepenheim, als zoon van Gerrit Tenkink en Jenneken Harmelink. De Tenkinks woonden toen al enkele generaties in Diepenheim. Bernardus Reinier leerde het vak van kuiper in Deventer, waar hij met Pasen 1791, belijdenis deed in de Hervormde Kerk aldaar. Op 15-4-1791 vertrok hij met attestatie naar Heerde, waar hij op 15-6-1792 trouwde met Janna Vinke, gedoopt te Heerde 6-8-1764, dochter van Jan Vinke, overleden te Heerde 6-9-1790 en Grietje Lucas, overleden te Heerde 30-4-1792.

Er zijn gronden om te veronderstellen dat Jan Vinke ook kuiper was. Een broer van hem, Hendrik Vinke, kuiper te Oldebroek, trouwt aldaar op 6-11-1796 met Aleida

Christina Tenkink, ged. 9-2-1754 te Diepenheim, weduwe van Steven ten Boekhorst, een zuster van Bernardus Reinier. De ondertrouw van Jan Vinke en Grietje Lucas, wordt i.v.m. de woonplaats van beiden, zowel in Wijhe als in Deventer ingeschreven. Omtrent de bruidegom wordt vermeld; j(onge)m(an) van Epe, thans wonende te Deventer. Heeft hij daar het kuipersvak geleerd? En is Bernardus Reinier bij de weduwe Vinke in dienst getreden, met de dochter getrouwd en de zaak voortgezet?

Bernardus Reinier overleed al op 21-4-1795 te Heerde. Uit het huwelijk was op 14-6-1793 een zoon geboren, genaamd Gerrit. Deze Gerrit was als loteling in het leger van Napoleon. In 1813 komt hij voor op een lijst van vermisten in de gemeente Heerde. In 1815 ontbreekt zijn naam op een dergelijke lijst.

Van mijn moeder heb ik meermalen het verhaal gehoord over haar grootvader, die in een zeer deplorabele toestand, via Amsterdam en Elburg, uit dienst zou zijn teruggekeerd.

Via de heer Bultman kregen we inzage in enkele papieren, die op deze Gerrit Tenkink betrekking hebben, die in het bezit zijn van de familie Tenkink.

Het eerste document is een verklaring d.d. 4 mei 1814, van de Commandant van het Bataillon Ouvriers militaires de la Marine in Toulon, dat Gerrit Tenkink, geboren van Heerde, bij genoemde bataillon is werkzaam geweest als ouvrier de 3e Classe (werkman 3e klasse) van 1 oktober 1813 tot 4 mei 1814. Uit een tweede stuk blijkt dat hij bij zijn vertrek uit Toulon (Toulon - franse marinehaven aan de zuidkust nabij Marseille) een bedrag van 13 francs en 8 centimes aan soldij ontving.

Hij is daarna weer in Nederland terechtgekomen waar hij, zoals uit zijn "Paspoort" (Ontslag uit de militaire dienst) blijkt, van 26 maart 1816 tot 13 maart 1821, diende bij het 3e Batt. art. nat. mil. Hij staat daar vermeld als milicien van de ligting 1916 uit de gemeente Oldebroek. Op zijn "Conduite staat" wordt vermeld dat hij op 15 sept. 1813 als kuiper bij het Bataillon werkte. Zijn inschrijving in de gemeente Oldebroek is wellicht te verklaren door de veronderstelling dat hij daar, bij zijn oom Hendrik Vinke, het vak leerde.

Na zijn dienstdiensttijd was Gerrit werkzaam als kuipersknecht in Deventer. Als hij daar op 16-4-1826 trouwt met Egbarta Bosch, geb. 10-1-1796 te Wilp, zijn er drie kuipers als getuige aanwezig, t.w.; W. Maatjes, H van Apeldoorn en H. Kruiting.

Na zijn huwelijk vestigde Gerrit Tenkink zich als kuiper in Epe. Zijn vrouw, die met Pasen 1816 belijdenis deed in de Hervormde Kerk in Deventer, werd op 10-4-1827, met attestatie afgeschreven naar Epe. Of hij zich meteen aan de (tegenwoordige) Kuipersweg heeft gevestigd, heb ik niet kunnen nagaan. Wel staat vast dat hij daar naderhand woonde. Uit zijn huwelijk met Egbarta Bosch werden drie kinderen geboren, de moeder overleed op 6-6-1834, bij de geboorte van het jongste kind. Gerrit Tenkink hertrouwde op 30-5-1835, te Epe met Aartje Jonker, geb. te Epe, 22-8-1808. Uit dit huwelijk werden tien kinderen geboren, waarvan er enkele op jeugdige leeftijd overleden. Gerrit overleed op, 15-5-1867 te Epe. Drie zoons van hem kozen het vak van kuiper, uit het eerste huwelijk Barend Jan, geb. 17-8-1831 te Epe; uit het tweede huwelijk, Aart, geb. te Epe 13-8-1838 en Hendrik, geb. 18-7-1846. Hendrik bleef het bedrijf uitoefenen op de oude Kuipershof. Hij is de vader van de in het artikel van de heer Bultman genoemde Gerrit Tenkink. Hendrik Tenkink overleed 9-7-1904 te Epe.

Aart oefende het kuipersvak uit in Vaassen, waar hij op 3-1-1903 overleed. Barend Jan begon een kuiperij aan de Vinkensteeg, later de Willem Tellstraat. Hij trouwde op 10-3-1860 te Epe met Janna Brummel, dochter van Teunis Brummel, brouwerijknecht en Janna van Dullink. Barend Jan Tenkink was mijn grootvader.

In die tijd was de kuiper nog een zeer belangrijk handwerksman. Iedereen gebruikte nog houten emmers en vaten en vooral in het boerenbedrijf was daar door de thuisbereiding van boter, grote behoefte aan. Als er een boerenhuwelijk plaats vond, was het kuipwerk vaak een belangrijk deel van de uitzet. In het laatst van de 19e eeuw ging het echter hard achteruit. Eendeels door de opkomst van de zuivelfabrieken, waardoor de boeren niet meer zelf karnden, anderdeels ook door de komst van het geëmailleerd vaatwerk.

Barend Jan Tenkink overleed op 24-11-1891 te Epe. Zijn jongste zoon, Barend Jan, geb. 23-11-1874 te Epe en aldaar overleden 24-11-1947, zette de kuiperstraditie voort, het laatst als kuiper bij de zuivelfabriek "Gelria" in Zuuk.

Zo hebben dus tenminste vier generaties Tenkink het kuipersambacht beoefend, gedurende drie generaties was dat in Epe.

En wat de naamborden betreft; dat in de Willem Tellstraat geeft een Kuipershof aan, dat aan de Kuipersweg de Kuipershof.

Deventer, februari 1985

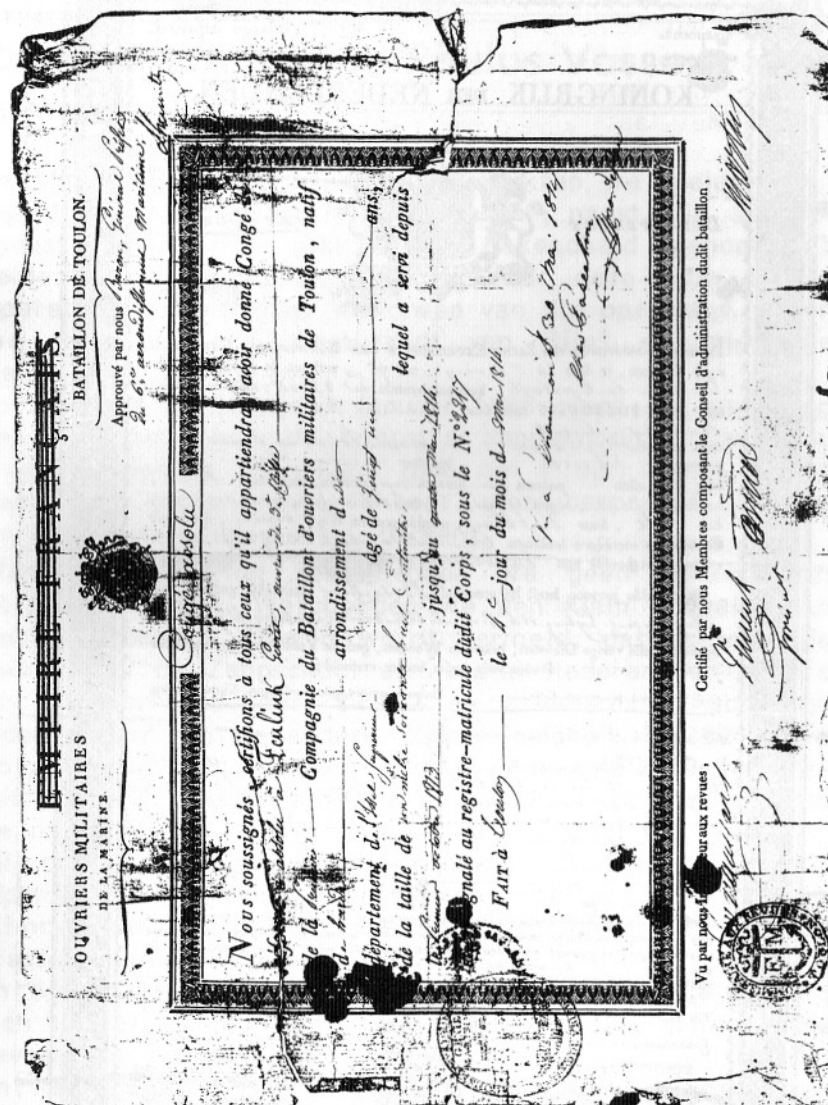
L. van den Bremen.

De Kuiper.

Zo 't niet en sluit, Het lekt 'er uit.

De banden van aandachtig leven,
En 't heilig woord van God gegeven,
Die moeten 't edel zielennat,
In 't mens'lyk herte dicht besluiten,
Of anders droop er 't wyntje buiten,
En liet den mens een ledig vat.

(Spiegel van het Menselyk Bedryf, Jan Luiken).

De ontslagbrief uit Franse dienst.

"Empire Francais" is doorgestreept. Napoleon was als keizer afgezet en verbannen naar Elba.

De naam Tenkink is niet correct gespeld: er staat Teulink of Tenlink.

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

DEPARTEMENT VAN OORLOG.

Krachtens autorisatie van Zijne Excellentie den Kommissaris-Generaal van Oorlog, in dato 20. 3. 1886, n.º 96, verleent de ondergeteekende met. Willem van Oostall kommanderende het 3. Batt. art. nat. mil. mits dezen **PASPOORT** aan den *Chacmier 2de klas*...

Tenking *Gerrits* en van *Johanna Senke*
 zoon van *Johanna* geboren te *Leeuwarden* op den 16. Juny 1879.
 lang 1.70 m. ellen 44 palmen 20 duimen 11 streken, aangezicht *rood*,
 voorhoofd *plat*, oogen *grys*, neus *dik*, mond *ordenaar*,
 kin *lat*, haar *brun*, wenkbrauwen *grys-brun*, hobbende
 de volgende merkbare teekenen *Gum. P. Hambach 18. 9. 79*
 en zulks uit hoofde van *de straffen*...

gemelde persoon heeft bij genoemd *Buitellen* laatstelijk gediend, als
chacmier 2de klas 1886, *Gemeente Veenbroek* *Den Oever* 1886, 10
 zijnde deszelfs vorige Diensten, bekomen Wonden, gedane Veldtochten en bijzondere
 Daden hier onder breder vermeld:
 Staat van vorigen dienst. Wonden, gedane veldtochten, bijzondere daden.

1883, Septemb. 15 by het 3. Batt. werkt
 als kuisier
 1884, May 14 met paspoort
 1886, Maart 26 laatste by het 3.
 Batt. art. nat. mil.
 1886, Juny 18 overgenomen als
 kuisier 2de klas by het 3. Batt.

1. Alle de deswege bestaande verordeningen op de Administratie bij de Armée is
 met de bovengemelde persoon afgekeken, en nadat de waarde der gedeponeerde goederen
 in zijn te goed is gebracht geworden, aan hem tot Saldo van Rekening uitbetaald de
 som van *1.000* by afschrijven, met de gere. *1.000*
 welke hij verklaard te hebben ontvangen.
 Alle Civile en Militaire Autoriteiten worden verzocht den gemelden *G. Gerrits*
 vrij en onverhinderd te laten passeren, en, des noodig, hulp en bijstand te verleenen.

Gedateerd van den 15. Maart, achttien honderd
 en twintig
Gerrits

De Zangschool van Paulus Vasseur

In "Ampt Epe", nr. 69, blz. 26 maakten we melding van het feit, dat meester Paulus Vasseur, naast zijn schoolmeesterschap, ook plaatselijke bekendheid genoot als leider van een "zangschool" en voor deze club enkele operettes samenstelde. Van twee van die operettes weten we de titels, nl. "Rembrandt van Rijn" en "Hein de nachtwacht".

In de Eper krant van 9 januari 1886 werd de opvoering van de laatstgenoemde operette aangekondigd. Deze zou plaats vinden op 15 januari 1886 om 7 uur in "'t Wapen van Epe". Toegangs prijs 49 cent, plaatsbespreken 10 cent en het tekstboekje kostte 20 cent.

Van de uitvoering zelf hebben we geen redactioneel verslag gevonden. Wel hebben we een klein gedeelte van het tekstboekje. Daarin wordt vermeld, dat er voor de pauze door de Zangschool een zestal liederen ten gehore zou worden gebracht, twee- en driestemmig, sommige "door allen" en de andere "door eenigen". Na de pauze volgde dan "Hein, de nachtwacht", operette in 6 "taferelen" door P. Vasseur. (Na afloop was er gelegenheid om te dansen).

Bij de rolverdeling komen we namen tegen van bekende Epenaren uit die tijd, zoals Worst, Hooiberg, Poll Jonker, Zimmerman, Gerritsen, Heering, Waaijenberg, Pannekoek, Vasseur, Van den Bosch, enz.

In de plaatselijke krant van 23 januari 1886 treffen we een tweetal ingezonden stukken aan die commentaar leveren op de feestavond.

In het eerste wordt er op aangedrongen de prachtige uitvoering nog eens te herhalen. Al die kosten en alle moeite die de heer Vasseur zich getroost had en dat alles voor slechts één avond, was toch jammer.

Het tweede ingezonden stuk is een lofzang op meester Vasseur en op de "lieve" kinderen van de Zangschool. Om iets van de sfeer uit die tijd te laten proeven, laten we het hier volgen:

De ontslagbrief uit Nederlandse militaire dienst. Op dit document wordt Gerrits achternaam gespeld met een g. Ook zelf ondertekent hij met Tenking.

Vrijdag avond, 15 dezer, woonde ik in 't Hotel "t Wapen van Epe" de openbare uitvoering der Eper Zangschool bij.

't Eerste gedeelte van het programma bestond uit twee- en driestemmige liederen, die op eene onberispelijke wijze werden ten gehoor gebracht.

In 't tweede gedeelte werden we wederom verblijd door de opvoering van eene nieuwe operette "Hein de Nachtwacht" gearrangeerd door den heer P. Vasseur.

Deze operette, die door den heer Vasseur zeer aardig is samengesteld, werd op eene buitengewoon lieve wijze door de kinderen der Eper Zangschool opgevoerd. Hoewel ik dikwijls kinderen van dien leeftijd heb zien optreden in dergelijke amusements, werd ik toch bijzonder verrast door de vrije en ongedwongen wijze, waarop deze jeugdige acteurs en actrices hunne verschillende rollen speelden en zongen.

Als men in aanmerking neemt dat deze leerlingen slechts een leeftijd hebben van ongeveer 8 tot 15 jaren, en er zelfs geen souffleur bij noodig was dan meen ik hierbij niet beter te kunnen doen, dan openlijk een woord van dank toe te brengen aan den ijverigen directeur, den heer Vasseur, en aan de lieve kinderen, die aan zoovelen een genotvollen avond hebben verschaft.

Eenige jaren geleden ook lid zijnde van die Zangschool, herinner ik mij nog levendig, hoe ijverig de heer Vasseur steeds werkende was ook op musicaal gebied.

't Is mij opnieuw nu gebleken, dat de heer Vasseur in niet mindere mate dien lust en ijver nog bezit, dien hij vroeger aan den dag legde.

Die genotvolle avond, die met een geanimeerd bal werd besloten, zal zeker bij velen in aangename herinnering blijven.

Een oud-leerling der Eper Zangschool.

Vrijdag avond, 15 dezer, woonde ik in 't Hotel „t Wapen van Epe” de openbare uitvoering der Eper Zangschool bij.

't Eerste gedeelte van het programma bestond uit twee- en driestemmige liederen, die op eene onberispelijke wijze werden ten gehoor gebracht.

In 't tweede gedeelte werden we wederom verblijd door de opvoering van eene nieuwe operette „Hein de Nachtwacht” gearrangeerd door den heer P. Vasseur Jr.

Deze operette, die door den heer Vasseur zeer aardig is samengesteld, werd op eene buitengewoon lieve wijze door de kinderen der Eper Zangschool opgevoerd. Hoewel ik dikwijls kinderen van dien leeftijd heb zien optreden in dergelijke amusements, werd ik toch bijzonder verrast door de vrije en ongedwongen wijze, waarop deze jeugdige acteurs en actrices hunne verschillende rollen speelden en zongen.

Als men in aanmerking neemt dat deze leerlingen slechts een leeftijd hebben van ongeveer 8 tot 15 jaren, en er zelfs geen souffleur bij noodig was dan meen ik hierbij niet beter te kunnen doen, dan openlijk een woord van dank toe te brengen aan den ijverigen directeur, den heer Vasseur, en aan de lieve kinderen, die aan zoovelen een genotvollen avond hebben verschaft.

Eenige jaren geleden ook lid zijnde van die Zangschool, herinner ik mij nog levendig, hoe ijverig de heer Vasseur steeds werkende was ook op musicaal gebied.

't Is mij opnieuw nu gebleken, dat de heer Vasseur in niet mindere mate dien lust en ijver nog bezit, dien hij vroeger aan den dag legde.

Die genotvolle avond, die met een geanimeerd bal werd besloten, zal zeker bij velen in aangename herinnering blijven.

Een oud-leerling der Eper Zangschool

R. Paasman.

Doctor A.N. Paasman

Het is mij een groot genoegen U uit te nodigen de verdediging bij te wonen van mijn
proefschrift, getiteld

*Reinhart: Nederlandse literatuur en slavernij
ten tijde van de Verlichting*

op dinsdag 18 december 1984, om 16.00 uur precies, in de Aula van de Universiteit
van Amsterdam, tijdelijk in het Wiskundegebouw, Roetersstraat 15.

A. N. Paasman
Burg. Roosmale Nepveulaan 34
3881 HB Putten

Onze vroegere redacteur van het "Mededelingenblad Ampt Epe", drs. A.N. Paasman, is op 18 december 1984 gepromoveerd tot doctor in de Letteren aan de Universiteit van Amsterdam.

Opgegroeid in Epe en mede dank zij vader Paasman, belangstelling hebbende voor literatuur én historie, ging Bert Paasman zich bij zijn studie nederlands aan de Universiteit van Amsterdam bewegen in de richting van de literatuur-historie.

Reeds in 1967 schreef hij een boek over J.F. Martinet, een Zutphens filosoof in de 18e eeuw, verschenen 1971, en niet lang geleden kwam het boekje "Veluws Verleden".

Ook als redacteur van de Schaffelaar-reeks in Barneveld gaat zijn belangstelling uit naar de literatuur-historie.

Door zijn jeugd in Epe kwam ook de schrijfster Elisabeth Maria Post onder zijn aandacht. E.M. Post leefde in Epe, als vrouw van ds. J.L. Overdorp, predikant te Epe (1807-1826), van 1807 tot haar overlijden in 1812.

Bert Paasman ging zich verdiepen in de schrijfster Elisabeth Maria Post en haar werk. Hij werd getroffen door haar gedichten en proza. Een zéér uitvoerige studie van haar leven en werken was daarvan het gevolg en het resultaat was een boek: "Elisabeth Maria Post (1755-1812)", dat in 1973 verscheen. Een indrukwekkende hoeveelheid materiaal en feiten heeft hij hierin verwerkt, waardoor hij ook fouten van vroegere auteurs kon verbeteren.

Bij deze studie over E.M. Post werd hij getroffen door haar roman "Reinhart, of natuur en godsdienst" 1791. Met dit boek was E.M. Post de eerste in Nederland, die zich verzette tegen de slavenhandel en slavernij, waaraan Holland zich ernstig schuldig maakte, zowel door de handel en transport van negers uit Afrika als door de slavernij op de plantages in Suriname.

En het resultaat was weer een grondige - zéér grondige - studie (hoe zou het anders kunnen bij Bert!) van het leven en werken van H.H. Post, de broer van de schrijfster E.M. Post en de hoofdpersoon van haar roman "Reinhart".

H.H. Post werkte in Suriname op een grote plantage en omdat er in Nederland niet voldoende gegevens waren over Post, ging Bert Paasman op zoek in Brits Guyana, in de bibliotheek van Georgetown, naar Suriname, in de bibliotheek van Paramaribo en naar Londen, en vond een schat van gegevens.

Daaruit is na jaren van hard werken, van schrijven en herschrijven, van corrigeren en veranderen, een dissertatie ontstaan, zó goed, zó vol feiten, conclusies en interpretaties dat ik mij niet waag om daarover een bespreking te geven. Degene, die er in geïnteresseerd is, moet het boek maar lezen. Het zal de moeite en inspanning waard zijn.

Ik wil slechts mijn bewondering uitspreken over de jarenlange inspanning, die Bert zich getroost heeft, bewondering ook voor het doorzettingsvermogen en de energie die nodig was en vooral bewondering voor de nauwgezetheid en nauwkeurigheid, die tot het laatst bleef en die tot resultaat had, dat Bert Paasman nu doctor A.N. Paasman is. (Ook bewondering voor zijn vrouw, kinderen en familie, die dit al die jaren hebben meegemaakt).

Namens de Historische Vereniging "Ampt Epe" mijn hartelijke gelukwensen, niet alleen voor de titel, maar vooral voor het proefschrift, waardoor de titel verleend werd.

G.S. van Lohuizen.